

ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ
 «ՕՏԱՐ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐԻ ՄԱՍԻՆ»
 ՆՎԻՐՎԱԾ ՀԱՅՐ ՂԵՎՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆԻ ԾՆՆԴՅԱՆ 200-ԱՄՅԱԿԻՆ*

Բանալի բառեր՝ ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, միջազգային գիտաժողով, Հայր Դևոնդ Ալիշան, հայոց պատմություն, հայ գաղթավայր, հայ սփյուռք, օտար աղբյուրներ, սկզբնաղբյուր, հայագիտություն, գաղութագիտություն, սփյուռքագիտություն:

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի հայ գաղթօջախների և սփյուռքի պատմության բաժինը սեպտեմբերի 15–16-ին առցանց կազմակերպել էր միջազգային գիտաժողով՝ «Օտար աղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին» խորագրով: Այն նվիրված էր հայ մեծանուն բանասեր, պատմաբան, հնագետ, աշխարհագրագետ, բանաստեղծ, թարգմանիչ, մանկավարժ, խմբագիր, Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության անդամ Հայր Դևոնդ Ալիշանի (Քերտվե Պետրոս-Մարգարի Ալիշանյան) (1820 թ., Կ. Պոլիս – 1901 թ., Վենետիկ) ծննդյան 200-ամյակին:

Գիտաժողովի տեխնիկական գործընկերն էր Արցախի Հանրապետության Շուշիի տեխնոլոգիական համալսարանը: Մասնակցության հայտ էր ներկայացրել շուրջ երեք տասնյակ հետազոտող ոչ միայն Հայաստանի Հանրապետությունից և Արցախի Հանրապետությունից, այլև՝ աշխարհի ութ երկրներից՝ Բուլղարիայից, Ֆրանսիայից, Շվեյցարիայից, Հունգարիայից, Բուլղարիայից, Հունաստանից, Ռուսաստանի Դաշնությունից, Ուկրաինայից:

Ամեննին պատահական չէ, որ միջազգային գիտաժողովը նվիրվել է Հայր Դևոնդ Ալիշանի ծննդյան երկդարյա հոբելյանին: Ապրելով և ստեղծագործելով արտերկրում՝ բազմաբնակչություն մտքի մշակի աշխատությունները հազեցած են հայագիտական, հայրենագիտական ու գաղութագիտական հարուստ և բացառիկ փաստերի իմացությամբ, շարադրված ամենայն ճշգրտությամբ ու նախանձախնդրությամբ, հազեցած օտարությունից հնչող անսահման կարոտախտով, ազգային արմատներին կառչած մնալու, տարբեր լեզուների տիրապետելով հանդերձ, ազգային նկարագիրն ու

* Ներկայացվել է 13. X. 2020 թ., ընդունվել է տպագրության 26. X. 2020 թ.:

դիմագիծը պահպանելու և սերունդներին հայրենասիրությամբ դաստիարակելու անհուն ձգտումով:

Հայաստանի ու հայերի, ինչպես նաև երբեմնի անհետացած կամ կազմակերպված ու նորերս կազմակերպվող հայ գաղթօջախների և համայնքների վերաբերյալ օտար սկզբնաղբյուրների վերհանումը, բազմակողմանի ուսումնասիրումն ու գիտական շրջանառության մեջ դնելը բացառիկ նշանակություն ունեն հայ և համաշխարհային պատմագիտության ու աղբյուրագիտության զարգացման համար:

Մեպտեմբերի 15-ին բացելով գիտաժողովը՝ Պատմության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, հայ գաղթօջախների և սփյուռքի պատմության բաժնի վարիչ, պ. գ. դ., պրոֆ. Գևորգ Ստեփանյանը ներկայացրեց հայ գաղթականության պատմության ուրվագիծն ու առկա գրականությունը: Անդրադառնալով հայ սփյուռքի պահպանման հրատապ խնդրին՝ նշեց. «Սփյուռքահայերի ինքնության պահպանման և ձուլման վտանգից խուսափելու միակ ճանապարհը հայրենադարձությունն է՝ հանգրվանելը Մայր Հայրենիքում»:

ՀՀ կառավարության սփյուռքի գործերի գլխավոր հանձնակատար Զարեհ Սինանյանի ողջույնի ուղերձն ընթերցեց Հայրենադարձության բաժնի պետ, պ. գ. թ., դոցենտ Հովհաննես Ալեքսանյանը:

Հանդես գալով բացման խոսքով՝ ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանն անդրադարձավ արտերկրում հայերի լավագույնս ինքնադրսևորման փաստին, ինչպես նաև՝ գիտության ու մշակույթի տարբեր ոլորտների զարգացման գործում նրանց բերած նպաստին:

ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Հայր Լևոն արք. Զեփյանն առանձնապես կարևորեց Հայր Ղևոնդ Ալիշանի՝ որպես իր ժամանակաշրջանի «եկրոպական ռոմանտիկներին» հավասարազոր անհատ, իսկ նրա ստեղծագործությունները՝ հավաստի պատմական, այդ թվում՝ գաղութագիտական, սկզբնաղբյուր լինելու հանգամանքը:

Պատմության ինստիտուտի տնօրեն, ակադեմիկոս Աշոտ Մելքոնյանը, մատնանշելով Հայր Ղևոնդ Ալիշանի համաշխարհային մեծություն լինելու հանգամանքը, շեշտեց նրա աշխատությունների միջոցով նորանոր բացահայտումներ կատարելու սկզբնաղբյուրային արժեքը, ինչպես նաև՝ բնօրրանում ու ապրած տարբեր երկրներում հայերի ձեռքբերումները և նպաստը օտար սկզբնաղբյուրների միջոցով ևս վերհանելու ու գիտական շրջանառության մեջ դնելու անհրաժեշտությունը:

Լիագումար նիստում (նախագահող՝ Աշոտ Մելքոնյան) զեկուցումներով հանդես եկան Վենետիկի Միսիթարյան միաբանության անդամ Հայր Վահան Օհանյանը («Հայր Ղ. Ալիշանի նամականին որպես աղբյուր հայ գաղթօջախների պատմության») և

Պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող Էլիզաբեթ Թաֆիրյանը («Հայր Դ. Ալիշանի «Եվրոպայի հայ գաղթօջախները» ձեռագիր հատորը»):

Գիտաժողովի «Հայ գաղթավայրերը հնագույն շրջանում» վերտառությամբ առաջին նիստում (նախագահող՝ Փարիզ 1» համալսարանի պրոֆ., պ. գ. դ., ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Քլոդ Մուրաֆյան) լսվեցին ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, պ. գ. դ. Հակոբ Զոլաքյանի «Արաբական աղբյուրները Անտիոք քաղաքի և շրջակայքի հայ հին գաղթականության մասին», Կլոդ Մուրաֆյանի «Նախաօսմանյան հայ Երուսաղեմը օտար ճանապարհորդների հայացքով», Աթենքի ազգային համալսարանի դոկտորանտ Գևորգ Ղազարյանի «VII դարում Հռոմում հայ վանականների ներկայության հարցի շուրջ» (ռուսերեն) գեկուցումները:

«Այսրկովկաս և Միջին Արևելք» երկրորդ նիստը բաղկացած էր երկու բաժնից: Առաջին բաժնում (նախագահող՝ Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող, պ. գ. դ. Քրիստինե Կոստիկյան) Պատմության ինստիտուտի գլխավոր գիտաշխատող, ԳԱԱ թղթակից անդամ, պ. գ. դ., պրոֆ. Ալբերտ Խառատյանը հանդես եկավ «Եվրոպական ճանապարհորդները զմյուռնահայ համայնքի մասին (XVII–XIX դդ.)», Գևորգ Ստեփանյանը՝ «Եվրոպացի և ռուս հեղինակների երկերը որպես Արևելյան Այսրկովկասի հայության պատմության սկզբնաղբյուր», Պատմության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, բ. գ. թ. Արծվի Բախչինյանը՝ «Շվեդ ճանապարհորդ Նիլս Մաթսոն Շիոփինգը Հայաստանի և հայերի մասին (XVII դ.)», Քրիստինե Կոստիկյանը՝ «Շահ Աբբաս Ա-ի կողմից Սպահան ու Իրանի ներքին շրջաններ բռնագաղթի ենթարկված հայությունը XVII դարում ըստ պարսկական աղբյուրների», Պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող, պ. գ. թ. Կարեն Մկրտչյանը՝ «Եվրոպական աղբյուրները Պարսկաստանի հայկական գաղթօջախի որոշ հարցերի շուրջ» գեկուցումներով:

Նիստի երկրորդ բաժնում (նախագահող՝ Կարեն Մկրտչյան) լսվեցին Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի գիտաշխատող, արվ. գ. թ., դոցենտ Իվետ Թաջարյանի «Նոր Զուղայի խոջայական ապարանքների հարդարանքը եվրոպացի ճանապարհորդների տեսանկյունից», Պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող, պ. գ. թ. Սեդա Օհանյանի «Միջագետք (Իրաքի) հայ համայնքն ըստ օտար աղբյուրների», Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող, պ. գ. թ. Վեներա Մակարյանի «XVIII դ. Հայկաի հայ համայնքի ընդհանուր նկարագիրը Ալեքսանդր Ռասելի «Հայկաի բնական պատմությունը» աշխատությունում», Պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող, պ. գ. թ. Անի Ֆիշենկճյանի «Մուհամմեդ Ջեմալ Պարուլի «Ժամանակակից Սիրիական Ջեզիրեի ձևավորման պատմությունը» աշխատության տեղեկությունները դեպի Սիրիա հայերի գաղթի մասին (1915–1945 թթ.)», Պատմության ինստիտուտի հայցորդ Արմեն Ասատրյանի «Եվրոպացի ուղեգիրները Թիֆլիսի հայության մասին» գեկուցումները:

Գիտաժողովի երկրորդ օրը՝ սեպտեմբերի 16-ին, «ԱՄՆ-ի և Եվրոպայի հայ համայնքները» առաջին նիստում (նախագահող՝ Արծվի Բախչինյան) Պատմության

ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, պ. գ. թ. Քնարիկ Ավագյանը հանդես եկավ «Մեծ Բրիտանիայի և ԱՄՆ-ի սկզբնաղբյուրները գաղութային ժամանակաշրջանի Ամերիկա մեկնած առաջին հայերի մասին (XVII դ. սկիզբ – XVIII դ. առաջին կես)», Բուդապեշտի Պիտեր Պազմանի համալսարանի հայագիտության ամբիոնի վարիչ, բ. գ. դ., պրոֆ. Բալինտ Կովաչը՝ «Դոնդոնի Վարդան Ժողեֆի «Հայերի պատմությունը» հունգարալեզու ձեռագիրը», Արցախի պետական համալսարանի ասպիրանտ Էլինա Մխիթարյանը՝ «Հարավարևմտյան Գալիցյան Ռուսիայի հայ գաղթօջախների իրավական և սոցիալ-տնտեսական կարգավիճակը Ի. Ա. Լիննիչենկոյի աշխատություններում», «Եվրոպական համալսարան» հիմնադրամի Բջնանի մասնաճյուղի դասախոս, պ. գ. թ. Արման Մալոյանը՝ «Հայերի թիվը Կ. Պոլսում ըստ եվրոպացի հեղինակների տվյալների (XVIII դ. վերջին քառորդ – XIX դ. սկիզբ)» զեկուցումներով:

«Հայ սփյուռքն օտար աղբյուրներում» երկրորդ նիստում (նախագահող՝ Պատմության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող պ. գ. թ. Վահե Սարգսյան) լսվեցին Բուդապեշտի գիտությունների ակադեմիայի Բալկանագիտության ինստիտուտի հետազոտող, պ. գ. դ. Գոհար Խնկանույանի «Բուդապեշտի հեղինակները Բուդապեշտի հայերի մասին», Ֆրիբուրգի (Շվեյցարիա) համալսարանի պրոֆ., փիլ. գ. դ. Աբել Մանուկյանի «Շվեյցարական վավերագրերը Ժնևի և Լոզանի հայկական գաղթօջախների մասին», Պատմության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, Հոլիանդական Ալեքսանյանի «Հայերի թվակազմը Ռուսաստանում 1897–2010 թթ. ըստ վիճակագրական տվյալների», Վահե Սարգսյանի «Ջավախքի հիմնահարցի վրացական ընկալումները և դրանց վրա ազդող գործոնները (ըստ 1999–2009 թթ. վրացական տպագիր մամուլի նյութերի)» զեկուցումները:

Յուրաքանչյուր նիստի վերջում զեկուցողները պատասխանեցին մասնակիցների հարցերին, տեղի ունեցան քննարկումներ:

Գիտաժողովի արդյունքներն ամփոփող ելույթներով հանդես եկան Ա. Մելքոնյանը, Ա. Խառատյանը, Ա. Մանուկյանը, Գ. Խնկանույանը, Է. Մխիթարյանը, Կ. Մկրտչյանը, Ա. Բախչինյանը, Բ. Ավագյանը, Գ. Ստեփանյանը:

ՔՆԱՐԻԿ ԱՎԱԳՅԱՆ

Պ. գ. թ., ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի հայ գաղթօջախների և սփյուռքի պատմության բաժնի առաջատար գիտաշխատող: Գիտական հետաքրքրությունները՝ ԱՄՆ-ի հայ համայնքի, հայ սփյուռքի պատմություն: Հեղինակ է 1 մենագրության և շուրջ 140 հոդվածի: lira777@yahoo.com m